

ביקור חולים

ממבט ראשון, נראית מצוות ביקור חולים חובה מוסרית המובנת מאליה וכלולה בסיוע לאדם הזקוק לכך, ואולי יותר מזה אין מזה לומר.

אך התבוננות מפורטת יותר במצוות ביקור חולים תעלה כי זהו אחד מן המעשים האציליים ביותר שיכול האדם לעסוק בהם. כאשר מבקרים את החולה הולכים בדרכיו של הקב"ה עצמו, וכן מקיימים את מצוות "ואהבת לרעך כמוך". ביקור חולים כולל יותר מאשר תשומת לב לצרכיו הגופניים של החולה. מרכיב חיוני של מצווה זו הוא פיתוח רגישותו של המבקר על מנת שיתפלל לרפואתו השלמה של החולה וישתדל להקל על מצוקתו הנפשית.

מטרתה של כל מצווה בתורה היא לחנך אותנו לרמות גבוהות יותר של מודעות ורגישות, ולהעניק לנו אופקים חדשים בצמיחתנו הרוחנית. ביקור חולים אינו יוצא דופן במובן זה. הבה נשתדל להבין לפחות חלק מרבדי-המשמעות הרבים של מצווה זו וננסה לגעת בדקויותיה.

שיעור זה יתייחס לשאלות הבאות:

- מהו שורשה הרוחני של מצוות ביקור חולים?
- עד כמה חשובה מצוות ביקור חולים?
- כיצד בדיוק מקיים אדם את המצווה?
- מהן מטרותיו של האדם היוצא לבקר את החולה?
- מהו השכר שמבטיחה התורה על ביקור חולים?
- האם תוכל מצווה זו לשמש דוגמה לדרך התורה בהתנהגות בין-אישית בכלל? כיצד?

מבנה השיעור:

חלק ראשון:	מצוות ביקור חולים פרק א. ואהבת לרעך כמוך פרק ב. ועשית הישר והטוב פרק ג. והלכת בדרכיו פרק ד. מצוות נוספות השייכות למצווה
חלק שני:	חשיבות ביקור החולה פרק א. התנהגות ראויה היא תנאי לתורה פרק ב. ביקור אצל החולה מסייע להחלמתו פרק ג. הגוף הוא כלי למסע רוחני
חלק שלישי:	כיצד יש לקיים מצוות ביקור חולים פרק א. טיפול בצרכיו הפיזיים של החולה פרק ב. שיפור מצב הרוח והבאת שלוות נפש פרק ג. תפילה לרפואתו של החולה פרק ד. לקחת אחד משישים מן החולי
חלק רביעי:	עניינים שיש לתת עליהם את הדעת פרק א. הביקור מיועד לרווחתו של החולה פרק ב. השעה ביום שבה יש לבקר פרק ג. מותר לבקר פעמים רבות ביום פרק ד. לשבת בגובה החולה או נמוך ממנו פרק ה. הדרכת החולה לצמיחה רוחנית
חלק חמישי:	השכר על ביקור חולים

חלק ראשון: מצוות ביקור חולים

פרק א. ואהבת לרעך כמוך

ביהדות, מטרתו הכללית של ביקור חולים היא להקדיש זמן להבנת הפצינט ומצבו, ולאחר מכן לפעול מתוך אהבה וחמלה. הדבר מודגם בבירור בסיפור הבא המסופר על ידי הרב אברהם טוורסקי, שהנו רופא.

בשלב מוקדם בקריירה שלי עבדתי כפסיכיאטר בבית חולים ממשלתי גדול שבו היו מאושפזים פצינטים רבים שסבלו ממוחלות נפש. רבים מהם שהו שם כבר שנים רבות. לעתים מזומנות ביקרו במקום סטודנטים לרפואה. התלוויתי אליהם בסיוורם, והסבתי

את תשומת לבם ל"תצוגות המוזיאונים שלי", כלומר, מקרים המתוארים בספרות הפסיכיאטרית, אך כמעט שאין נתקלים בהם מחוץ למסגרת מוסדית.

כאשר סיירו בבניין שבו מאושפזים חולים כרוניים, הסבתי את תשומת לבם לגבר שהיה הפציינט הוותיק ביותר בבית החולים. הוא אושפז חמישים ושתים שנה קודם לכן בגיל שבע עשרה, ואובחן כסובל מסכיזופרניה. הדיווחים עליו ציינו כי הוא לא הוציא מילה מפיו במושך חמישים ושתים שנה.

פציינט זה שמר על רוטינה מפרכת: מיד לאחר ארוחת הבוקר ניגש לפינה של חדר ההתכנסויות והתייצב בצורה מגוחכת ומעוותת כאשר ידיו מופנות כלפי מעלה. הוא היה שוהה במצב זה עד שנקרא לאכול ארוחת צהריים. לאחר הארוחה שב לעמדתו עד ארוחת הערב, ולאחר מכן עד שעת השינה. לא צלחו הניסיונות לשנות את התנהגותו באמצעות תרפיה של שיחות, טיפול תרופתי או שוקים חשמליים, והוא המשיך בהתנהגותו במושך כל השנים. שום שידול לא הוביל אותו להתיישב, מחוץ לזמני הארוחות, ולעתים קרובות נוצרה בצקת ברגליו כתוצאה מן העמידה הארוכה ללא תנועה.

באחד מביקורי הסטודנטים, שאל צעיר אחד אם הוא רשאי לשוחח עם הפציינט. "בוודאי", השבתי, כאשר אני תודה מדוע הוא חושב שבכוחו להשפיע על הפציינט לאחר כישלונם של מאמצים פסיכיאטריים במושך עשרות שנים.

הסטודנט ניגש לפציינט ואמר לו, "אתה בטוח עייף. לך תשב קצת." האדם בהה בו ולא נע. הסטודנט נעמד בעצמו ליד הפציינט, כשהוא מתייצב ומרים את ידיו כלפי מעלה באותה צורה בדיוק, ואמר לו, "אני אעמוד פה ככה. אתה יכול לשבת." ללא מילה, הלך הפציינט והתיישב על הספסל. בפעם הראשונה מזה חמישים ושתים שנה!

אמנם אי אפשר לדעת מה התרחש במוחו של אותו אדם, אבל סביר להניח כי בהזיותו הוא חש שבעמידתו המעוותת הוא מחזיק את העולם, ולכן אינו יכול להיענות לכל ההפצרות ולעזוב את משמרתו, פן יתמוטט העולם (אם תשאל, כפי ששאלנו כולנו, מדוע הוא עזב את עמדתו כדי לאכול ולישון - נענה שבנושאים הללו אין היגיון צרוף).

במושך כל השנים הללו לא הבין איש את הפציינט, עד שהגיע סטודנט מבריק זה ופתר את התעלומה. מדוע? אין ספק כי מדובר בהתנהגות בלתי הגיונית, אך פתאום הבנו כי עבור הפציינט, הייתה להתנהגות זו משמעות עצומה, שאיש לא ניסה להגיע לחקרה. פטרו את התנהגותו בתירוץ של "משוגע" ולא התייחסו אליה עוד. רק הסטודנט, אשר הפגין כלפי הפציינט חמלה והבנה, איפשר לו, סוף סוף, הקלה מסוימת. הוא הפגין טוב לב והרזווח מצווה עצומה. בנוסף לכך, נוצר קשר בין המוח הבלתי רציונלי לבין הרציונלי. מי יודע כיצד הייתה פועלת הבנה כזאת לו התרחשה שנים רבות קודם לכן (הרב אברהם י. טוורסקי, Do Unto Others, Andrew McMeel Publishing, עמ' 45-47).

כעת נבחן את פרטיה של גישת היהדות לביקור חולים.

1. יקרא יט:ה, רש"י, שם.

וְאֶהְבֶּתָּ לְרֵעֶךָ כָּמוֹךָ אֲנִי ה':

רש"י: אמר רבי עקיבא: זה כלל גדול בתורה.

על אף שה' מצווה אותנו "ואהבת לרעך כמוך", אין בתורה שבכתב הוראות מפורשות כיצד לקיים זאת. על סמך התורה שבעל פה, מסביר הרמב"ם:

2. רמב"ם, הלכות אבל יד:א – ביקור חולים הנו אחת מן הדרכים לקיום מצוות "ואהבת לרעך כמוך".

מצוות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבלים, ולהוציא המת, ולהכניס הכלה, וללוות האורחים ... ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור.

אף על פי שכל מצוות אלו מדבריהם, הרי הן בכלל 'ואהבת לרעך כמוך', כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אותן אתה לאחריך ...

על אף שהתורה מצווה באופן כללי "ואהבת לרעך כמוך" וניתן לקיים זאת בדרכים שונות, ציינו החכמים צורות מסוימות של חסד הקודמות לאחרות, ולכן רושם הרמב"ם במפורש, "לבקר חולים, ולנחם אבלים" וכו'.

בשלושת הימים הראשונים שלאחר הלידה, בדרך כלל רתוקה היולדת למיטתה ועל כן היא במעמד הלכתי של חולה. על בסיס דבריו של הרמב"ם לעיל, החיוב לבקר את האם בבית החולים קודם לאפיית עוגה לברית (או לקידוש). אפיית עוגה, אף היא צורה של אהבת הרע, אך היא בעדיפות נמוכה יותר מביקור החולה (בהנחה שהמאמץ הכרוך בשניהם שווה) (מפיו של הרב יצחק ברקוביץ, ירושלים). יחד עם זאת, אם האם מעוניינת כי יאפו עוגה, העדיפות היא לאפות, משום שמצוות אהבת הרע היא למלא את צרכיו ואת רצונותיו של החבר (הרב ראובן לויכטר, ירושלים).

פרק ב. ועשית הישר והטוב

בכל פעם שגומל אדם חסד והמניע שלו הוא ש"זה הדבר הנכון לעשות", הוא מקיים מצווה של "ועשית הישר והטוב".

1. דברים ו:יח – מצוות "ועשית הישר והטוב".

וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי ה' לְמַעַן יִיטֵב לְךָ ...

הרמב"ן מפרש את הפסוק דלעיל:

2. רמב"ן, דברים ו:יח – מאחר שאין אפשרות כי התורה תכתוב במפורט מהי ההתנהגות הראויה בכל מצב בחיים, נותן לנו ה' הנחיה כללית: עשה את הישר והטוב בעיני ה'. ביקור חולים שייך לקטגוריה זו.

... והכוונה בזה, כי מתחלה אמר: שתשמור חקותיו ועדותיו אשר צִוְּךָ, ועתה יאמר: גם באשר לא צִוְּךָ תן דעתך לעשות הטוב והישר בעיניו, כי הוא אוהב הטוב והישר:

וזה ענין גדול, לפי שאי אפשר להזכיר בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו, וכל משאו ומתנו, ותקוני הישוב והמדינות כָּלֵם, אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה, כגון לא תלך רכיל (ויקרא יט טז), לא תקום ולא תטור (שם פסוק יח), ולא תעמוד על דם רעך (שם פסוק טז), לא תקלל חרש (שם פסוק יד), מפני שיבה תקום (שם פסוק לב), וכיוצא בהן, חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והישר בכל דבר ...

בעיני התורה, תחושתו הטבעית של האדם כי הוא רוצה להיות "אדם טוב" היא נכס חשוב ביותר. זאת, משום שה' מבקש מאתנו לעשות "הישר והטוב" בכל המצבים, אף אם הוא לא אמר לנו בדיוק כיצד. לכן, כאשר מבקרים את החולה וחושבים כי זהו "הישר והטוב" מקיימים אף מצווה זו (מפיו של הרב יצחק ברקוביץ, ירושלים).

פרק ג. והלכת בדרכיו

אחת הדרכים שבהן אנו מקיימים את הציווי "והלכת בדרכיו" היא על ידי ביקור חולים – כשם שה' עצמו ביקר את אברהם אחרי מילתו.

1. דברים יג:ה – האלקים האנסופי קורא לאדם המוגבל ללכת אחריו ולדבוק בו.

אחרי ה' אלקיכם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקלו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבקו:

מצווה מן התורה היא "אחרי ה' אלקיכם תלכו" (דברים יג:ה) "והלכת בדרכיו" (דברים כח:ט) (ספר החינוך, מצווה תריא; רמב"ם, ספר המצוות, מצווה ח). מה פירוש הדבר וכיצד ניתן לקיים זאת?

על מנת להשיב על השאלות הללו עלינו להתייחס לאירוע הבא המופיע בתורה:

2. בראשית יח:א – ה' נראה לאברהם לאחר מילתו.

וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום.

3. רש"י, שם – ה' בא לבקר את אברהם שהיה חלש וחולה לאחר ברית המילה.

וירא אליו – לבקר את החולה. אמר רבי חמא בר חנינא, יום שלישי למילתו היה ובא הקב"ה לשאול בשלומו.

4. תלמוד בבלי, סוטה יד. – כאשר אדם מנסה להתייחס לבריות כפי שמתייחס ה' לבריותיו (כפי שמתואר בתורה), אזי אותו אדם "הולך בדרכיו" ודבק בו.

ואמר רבי חמא בר חנינא מאי דכתיב אחרי ה' אלקיכם תלכו וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה? ... אלא הלך אחר מידותיו: מה הוא ... ביקר חולים דכתיב וירא אליו ה' באלוני ממרא, אף אתה בקר חולים.

לכן, ביקור חולים היא אחת הדרכים לקיים את מצוות "והלכת בדרכיו".

בפסוק שבו מייעץ יתרו למשה כיצד עליו להנהיג את העם (שמות יח:כ), מתייחס הפועל "ללכת" אף לביקור חולים, והמרש"א מסביר זאת.

5. תלמוד בבלי, בבא מציעא ל: – "הליכה" בדרך הנכונה מתייחסת לביקור החולה.

דתני רב יוסף "והודעת להם ... את הדרך [ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו]" זו גמילות חסדים. "ילכו" זה ביקור חולים.

6. מהרש"א, חידושי אגדות, שם – ניתן לקיים מצוות ביקור חולים על ידי הליכה אל החולה בלבד.

"ילכו בה זה ביקור חולים" – דבהליכתו שם בלחוד בלי שום מעשה מקיימה...

על אף שמצווה זו מורכבת ממספר פרטים (כפי שנראה בחלק השלישי), עצם נוכחותו של המבקר בחדרו או ליד מיטתו של החולה הוא קיום המצווה. מה עשה ה' כאשר בא לבקר את אברהם שהיה חלש ובשלבי החלמה? הוא פשוט "נראה אליו" (בראשית יח:א, מקור 2 לעיל), ולכן הדרישה המינימלית לקיום מצווה זו היא להיות נוכח במקום באופן אישי (מפי הרב יצחק ברקוביץ, ירושלים; גור אריה, בראשית יח:א).

פרק ד. מצוות נוספות השייכות למצווה**1. הרב יצחק סילבר, The Code of Jewish Conduct, עמ' 256 – כאשר הביקור כולל הצלת חיים, מקיים האדם אף מצוות נוספות.**

כאשר הביקור הוא חיוני וכולל הצלת חיים, אנו מקיימים אף את מצוות "וחי אחיך עמך" (ויקרא כה:לו); מצוות השבת אבדה, אשר לפי דברי חכמים כוללת הצלת חיים - "וְהִשְׁבַּתוּ" (דברים כב:ב); וכן את מצוות "לא תעמד על דם רעך" (ויקרא יט:ט). (מצוטט בתוך 'משפטי שלום' יד:א)

יש עוד רעיון חשוב ביהדות הנוגע לביקור חולים: כל ישראל הם כגוף אחד ("תומר דבורה" פרק א; תלמוד ירושלמי, נדרים ט:ד). אם נפגעת יד שמאל בגופנו, אף יד ימין חשה את הכאב. אין אנו אומרים, "אתעלם מידי השניה". ובכן, כשם שחייבים כל איברי הגוף לפעול יחד למען בריאותם הכללית, כך חייבים כל בני העם היהודי לפעול יחד למען בריאותו הכללית של העם – הפיזית והרוחנית. אם אנשים אחרים אינם מסוגלים להגשים את ייעודם בחיים בגלל בריאות לקויה, אזי יש חסרון אף בהשלמת הייעוד שלי (לדיון מלא בנושא זה, ראה שיעור מורשה בנושא "עֲרֵבוּת").

ר' אריה לויין ביטא רעיון זה בצורה נפלאה כאשר התלווה לאשתו שפנתה לרופא לשם טיפול ברגלה. כאשר שאל הרופא מה הבעיה, אמר "דוקטור, הרגל של אשתי כואבת לנו" ("איש צדיק היה", ר' שמחה רז).

מלבד זאת, המקור הבא מדגיש כי יש לקיים את מצוות ביקור חולים – וכן את כל המצוות שבין אדם לחברו – כביטוי לאהבת אמת כלפי הזולת, ולא רק "על מנת לקיים מצווה".

2. הרב ראובן לויכטר, ממכתביו; הרב משה שפירא, "רעה אמונה", עמ' 291 – אכפתיות כלפי הזולת חייבת להיות ביטוי טבעי לאהבה הנובעת מאישיותו של האדם ולא קיום מכאני של מצוות.

הגישה הנכונה היא, שהולכים לביקור חולים ונותנים את התחושה שעושים זאת משום שאדם בטבעו אוהב אחרים ומתקשר למישהו אחר, ולא בגלל ציווי התורה.

כלומר: התורה מצווה לעשות המעשה כאילו שאין כאן ציווי, אלא בצורה טבעית דווקא. (ר' ראובן לויכטר) מי שמביא אוכל לחדר חולה, כמו שהוא מניח תפילין, ועושה זאת לשם שמים בגלל שהקב"ה ציוה בלבד, הרי אע"פ שבסופו של דבר המעשה יעשה, הרי זה פגם בגוף המצוה, שהרי עושה את המצוה כ'חוקים', ולא כ'משפטים', ולא באופן זה הקב"ה ציוה בהם. (ר' משה שפירא)

נקודות לסיכום החלק הראשון:

- ❧ ביהדות, אין סתם "שיגרה" בחיי היום יום. כל מעשה ניתן למלא בתוכן רוחני ולצקת בו משמעות נצחית. הדבר בא לידי ביטוי חזק במצוות ביקור חולים. עצם השהייה ליד מיטתו של החולה על מנת שלא יהיה לבד מעלה את האדם לדרגה של הליכה בדרכי ה'. כשם שהקב"ה עצמו נראה לאברהם כאשר החלים מכאב המילה, כך נוכל ללכת בדרכי ה' כאשר אנו מבקרים את החולה.
- ❧ מובן, שביטוי של חמלה ואכפתיות כלפי החולה מעלה את האדם מדרגת בהמה לדרגת אדם – אין הבהמה מבקרת את החולה. אך מדהים כי בעיני התורה מעלה מעשה זה את האדם מרמתו של בן אנוש לרמה של דמוי אלוהים!
- ❧ יחד עם זאת, בביקור חולים טמון ממד נוסף של משמעות, כי הוא נחשב גם לקיום מצוות "ואהבת לרעך כמוך", וכן מצוות "ועשית הישר והטוב". ואם כולל הביקור הצלת נפשות, אזי מקיים האדם אף מצוות "וחי אחיך עמך", מצוות השבת אבדה (כלומר השבת חיי), ו"לא תעמוד על דם רעך".
- ❧ אין הקב"ה רוצה שנקיים את המצוות כמילוי פקודה ללא רגש. הדבר נכון במיוחד לגבי ביקור חולים, כאשר עלינו לחוש ולהראות חמלה ודאגה כנים כלפי אחינו היהודי.

חלק שני: חשיבותו של ביקור חולים

פרק א. התנהגות ראויה היא תנאי לתורה

ביקור חולים הוא ביטוי של חמלה ושל תשומת לב למצבו הבריאותי של הזולת. תכונות אלו של התנהגות יום יומית ראויה נתפסות כחשובות עד כדי כך, שהן תנאי הכרחי ללימוד התורה.

1. פרקי אבות ג:ז, פירוש רבנו שמחה, מחזור ויטרי, פרק תכו; הרב פנחס קהתי, משניות מבוארות – אדם צריך להתנהג בדרך ארץ כלפי הזולת על מנת שיוכל להשיג את חוכמת התורה.

רבי אלעזר בן עזריה אומר: אם אין תורה אין דרך ארץ, אם אין דרך ארץ אין תורה.
מחזור ויטרי, סימן תכו: ואם אין דרך ארץ אין תורה. שאם אין תרבות לאדם לנהג כשורה, אין תורתו מועלת לו כלום, ואינה מתקיימת בידו.
ר' פנחס קהתי: ואם אין דרך ארץ – מי שאינו בעל מידות טובות ואינו נוהג יפה עם הבריות, אין תורה – אין ערך לתורתו, שכן התורה מתחללת ונמאסת על ידו.

לא רק שדרך ארץ היא תנאי לקבלת תורה, זו גם תכונה שעם ישראל מתגאה בה. היהדות קוראת לנו להיות "אור לגוים" (ישעיהו מב:1), דוגמה זוהרת לעולם בעניינים של טוב לב וחמלה.

פרק ב. ביקור אצל החולה מסייע להחלמתו

1. תלמוד בבלי, נדרים לז:–מ. – לביקור חולים הכוח להחזיר את בריאותו של החולה ופוטנציאלית, אף להציל את חייו.

רב חלבו נפל למשכב. רב כהנא הכריז: "רב חלבו חולה" ואיש לא הלך לבקרו.

אמר להם רב כהנא, "לא כך היה מעשה בתלמיד אחד מתלמידי רבי עקיבא שחלה, לא נכנסו חכמים לבקרו, ונכנס רבי עקיבא לבקרו ובשביל שכיבדו וריבצו (=ניקו את הרצפה) לפניו - חי. אמר לו: 'רבי החייתני'. [בעקבות מעשה זה] יצא רבי עקיבא ודרש 'כל מי שאינו מבקר חולים כאילו שופך דמים'."

רב חלבו חלש נפק רב כהנא אכריז רב חלבו באיש לא איכא דקא אתי.

אמר להו "לא כך היה מעשה בתלמיד אחד מתלמידי רבי עקיבא שחלה, לא נכנסו חכמים לבקרו, ונכנס רבי עקיבא לבקרו ובשביל שכיבדו וריבצו לפניו חיה. אמר ליה: 'רבי החייתני' יצא רבי עקיבא ודרש 'כל מי שאינו מבקר חולים כאילו שופך דמים'."

מה קורה במקרה שכבר נמצאים אצל החולה מבקרים הדואגים לצרכיו? האם עדיין יש מצווה לבקרו?

2. מהר"ל, חידושי אגדות, נדרים מ. – לכל מבקר יש כוח ייחודי להביא את החולה לחיים חדשים, אף אם אנשים אחרים כבר מבקרים אותו.

ואפילו אם יש לו כמה בני אדם שהם מתעסקים עם החולה ואין צריך אליו, סוף סוף אפשר שעל ידו היה החיות של החולה, והוא אינו עושה, לכך כאילו שופך דמים.

הסיפור הבא מדגים כיצד בכוחה של מחווה – אפילו קטנה – להחיות את האדם.

בירכתי בית הכנסת שבו נהג הרב אברהם פאם להתפלל, ישב זקן אחד, במקומו הקבוע, מדי יום ביומו. יום אחד הוא נעדר ממקומו, וכאשר התעניין בו הרב פאם, נודע לו כי הלה מאושפז בבית החולים. על אף שחפץ הרב פאם לבקרו, נמנע הדבר ממנו משום שהיה כהן (בנסיבות מסוימות, אסור לכוהנים להיכנס לבית החולים). במקום זאת, כתב הרב פאם מכתב לאיש, ובו אמר כי חשים בחסרונו בבית הכנסת, שהוא מתפלל כל יום להחלמתו, ושהוא היה רוצה לבקרו, אך נבצר ממנו הדבר משום היותו כהן.

היהודי שמח במכתב זה שמחה גדולה. הרב פאם הגדול, ראש הישיבה המפורסמת "תורה ודעת", כתב לו מכתב. הוא מתפלל למענו. הוא אפילו היה מבקרו לו התאפשר הדבר. האיש הראה את המכתב לכל אדם שנכנס לחדרו. מצב רוחו המרומם השפיע במהרה לטובה על מצבו הפיזי והוא החלים לחלוטין. כאשר שמע הרב פאם על השפעת מכתבו, הוא קרא: "מה נדרש ממני כדי לכתוב מכתב זה? כלום. דף ועט. כתבתי מספר שורות ושלחתי."

במחווה מהירה זו, הוא החזיר אדם לחיים... (הרב פישל שכטר, Chofetz Chaim: Loving Kindness, הוצאת ארטסקרול, עמ' 314)

פרק ג. הגוף הוא כלי למסע רוחני

היהדות רואה בגוף מרכיב חיוני להשגת ייעודו של האדם בחיים. כפי שמתואר במקור הבא, דרכה של היהדות היא לשלב את הגוף ולשמור על בריאותו, מאחר שהוא מהווה כלי למסעה הרוחני של הנפש.

1. הרב עקיבא טיץ', Letters to a Buddhist Jew, הוצאת תרגום – היהדות רואה בגוף מרכיב חיוני להשגת הייעוד בחיים.

המייצגים הגדולים ביותר של המערכות הרוחניות בעולם הם נזירים ונזירות, פורשים ומסתגפים אשר מתכחשים לגוף על מנת להתעלות. אך היהדות דורשת לשלב את הגוף: היא דורשת נישואין, דורשת לחוות הנאה גופנית, בעיניה של היהדות מהווה הפרישות הקבועה אידיאל שלילי. אין דרכנו להפריד בין הגוף לבין הנפש אלא לשלב את הגוף ולרומם אותו לדרגה של נפש. עבורנו, הגוף איננו נקודת הזינוק אל המסע הרוחני; הוא הכלי למסע.

אין להותיר את הגוף מאחור כאשר המוח והרוח מתעלים. יש להפעיל אותו על מנת שישירת את המוח ואת הרוח. זוהי משמעותן של המצוות. המצוות הן מעשים פיזיים (מעט מאוד מצוות נעשות באמצעות המחשבה לבדה) המבטאים את הרוח. כל חלק מן הגוף מצווה לפעול; כל איבר מבצע מעשה המבטא תורה. מצוות ביחס לתורה הן כמו הגוף ביחס לנפש.

נקודות לסיכום החלק השני:

מספר משיכות קולמוס בידו של הרב פאם על נייר שנשלח לאדם חולה, מספר טאטואים במטאטא של ר' עקיבא כדי לנקות את חדרו של החולה; לנו נדמים מעשים אלו טריוויאליים, אך עבור חולה החש בודד, מנותק, וחסר כוח לנקות את סביבתו, יש במעשים כאלה כוח להשיב את רוחו ואת חייו. אף אם אדם אחר יכול לבצע את התפקיד, אולי תתרום נוכחותך הייחודית ותהווה את המפתח לחזרת החולה לאיתנו.

חשיבותו של ביקור חולים מודגשת על ידי העובדה כי היהדות מחשיבה את הגוף ככלי למסעה רוחני של הנפש, ולכן חשוב לשמור על בריאותו.

חלק שלישי: כיצד לקיים את מצוות ביקור חולים

לצורך מצוות ביקור חולים, האדם מוגדר "חולה" אם הוא רתוק למיטתו, או נמצא בסכנת חיים.

לכן, מצווה לבקר אדם הסובל משפעת שהנו רתוק למיטתו וחלש. אישה בשלושת הימים הראשונים לאחר הלידה (או אף יותר, אם היא עדיין מאושפזת), כלולה אף היא בקטגוריה זו. אדם שלקה בדלקת ריאות נחשב ב"סכנת חיים" (משום ששיעור התמותה ממחלה זו הוא מעל 1%), מלבד העובדה שהוא רתוק למיטתו. אך, אדם שחייב להישאר בביתו לאחר ששבר רגל אינו בקטגוריה של חולה, ולכן אין מצוות ביקור חולים חלה במקרה זה - אך ביקור אצלו יכלול במצוות "ואהבת לרעך כמוך" (מפי הרב יצחק ברקוביץ, המצטט את הגור-אריה, בראשית, יח:א).

1. הרב יצחק סילבר, "משפטי השלום" יד:ח – למצוות ביקור חולים ארבעה מרכיבים.

בעיקר מצוות ביקור חולים יש ארבעה חלקים:

(א) עשיית כל צרכיו.

(ב) שימצא נחת רוח עם חבריו המשתתפים בצערו.

(ג) שיתפללו עליו [במקום משכבו ששם השכינה נמצאת ובשעת התעוררות הרחמנות בצערו].

(ד) שיטול אחד משישים מחליו.

המקורות להלן מפרטים כל אחד מן המרכיבים לעיל.

פרק א. טיפול בצרכיו הפיזיים של החולה

1. רא"ש, נדרים מ. – רבי עקיבא ותלמידיו ניקו את רצפת בית החולה.

שכיבדו וריבצו לפניו – כי הנכנס לבקר את החולה מפקח כל צרכיו.

2. רמב"ן, "תורת האדם", שער המיחוש – מוטל על המבקר לטפל בכל צרכיו הפיזיים של החולה.

ושמעין מהכא דבקר חולים כדי שייכבדו וירבצו לפניו, ויעשו לו הצרכים הצריכים לחליו.

מטרתה העיקרית של מצווה זו היא לסייע לחולה בכל צרכיו (שולחן ערוך, יורה דעה שלה: א, ב). "יכבדו וירבצו" לאו דווקא כפשוטן, אלא כדוגמאות שהביאה הגמרא. דוגמאות נוספות הן:

- יצירת קשר עם רופא
- רכישת התרופות
- עריכת קניות או ניקוי הבית לפי הצורך
- הבאת מזון לחולה
- התקשרות בטלפון למענו לפי הצורך

(מבוסס על Journey to Virtue, הרב אברהם אהרמן נז:ב).

פרק ב. שיפור מצב הרוח והבאת שלוות נפש

1. רמב"ן, תורת האדם, שער המיחוש – כאשר רואה החולה כי בריאותו והחלמתו חשובים בעיני הזולת, משתפר מצב רוחו.

ושמענין מהכא דבקר חולים כדי... וימצא נחת רוח עם חבריו.

הרמב"ן מבין כי כאשר מטפלים בצרכיו הפיזיים של החולה, מראים לו כי רפואתו וחזרתו לאיתנו חשובות לחבריו. צריך לדאוג כי החולה ירגיש שכך הם פני הדברים (הלכות בין אדם לחברו, הרב יצחק ברקוביץ, כרך ב, ב:ה).

2. מהר"ל, נתיב גמילות חסדים, פרק ד - החולה רואה שאנשים רבים חושבים אותו לחבר.

כי ביקור חולים הוא נחת רוח, ומפני שנהג בו מנהג הריעים וחברים שהולכים לבקר זה את זה...

כאשר מבקרים חבר בבית החולים, לפני העזיבה יש לאחל רפואה שלמה לכל אחד מן החולים בחדר ולשאול אותם לשלומם. מלבד התרומה לשיפור במצב רוחם, החיוב מדרבנן לבקר את החולה נוגע לכל אדם חולה שבו נתקלים (מפיו של הרב יצחק ברקוביץ, מבוסס על הרמב"ם, הלכות אבל יד:א). (הנחיה זו נוגעת גם לפציינטים שאינם יהודים, מאחר שהתכונה של גמילות חסדים המתפתחת כתוצאה מן התורה מתרחבת לכל בני האדם - Journey to Virtue, 57:27, מצטט את השולחן ערוך, יורה דעה שלה:ט)

ביקור בבית אבות כלול במצוות ביקור חולים. זה בוודאי נכון אם הדייר שם חולה באמת (חלש או רתוק למיטתו או בסכנת חיים). אפילו אם אין הוא חולה, הוא עשוי להיות מדוכא, ושיפור מצב רוחו כלול במצוות "ואהבת לרעך כמוך" (מפיו של הרב יצחק ברקוביץ).

3. הרב שלמה וולבה, "עלי שור" כרך ב', עמ' 120; הרב ראובן לויכטר, מתוך מכתב – המבקר מסייע לחולה לשאת את עול המחלה.

קיבלנו מרבותינו כי מצוות ביקור חולים וניחום אבלים הן מענין נושא בעול עם חבריו. (ר' שלמה וולבה)

בקצרה נושא בעול חבריו הוא כניסה לתוך עולמו של השני על ידי ציור המצב שלו, ועל ידי זה הוא נמצא יחד עמו ממש. (ר' ראובן לויכטר)

גם הרופא יכול לזכות במצוות ביקור חולים, כאשר הוא מחייך לפציינט, מסביר לו מה קורה עמו, ומראה אכפתיות (בתנאי שהרווח הכספי אינו המניע היחיד שלו). (מפיו של הרב יצחק ברקוביץ)

פרק ג. תפילה לרפואתו של החולה

1. תלמוד בבלי, נדרים מ. – יש להתפלל לרפואתו של החולה.

כי אתא רב דימי אמר: כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה, וכל שאינו מבקר את החולה גורם לו שימות ... כל המבקר את החולה מבקש עליו רחמים שיחיה ... וכל שאין מבקר את החולה אין מבקש עליו רחמים...

2. רמב"ן, תורת האדם, שער המיחוש – כאשר מבקרים את החולה ורואים את מצבו, שמים לב יותר כי יש להתפלל בכוונה למענו.

אנו לומדים מכאן [כלומר, מן המקור לעיל ומן התיאור של ר' עקיבא שהלך לבקר את החולה] כי אנו מבקרים את החולה כדי להתעורר לבקש רחמים עליו. לכן אם מבקר אדם את החולה ואינו מבקש עליו רחמים לא קיים את המצווה.

ושמענו מהכא דבקר חולים ... כדי שיכוין דעתו לרחמים ויבקש עליו ... הלכך ביקר את החולה ולא ביקש עליו רחמים לא קיים המצווה.

אדם המבקר את החולה ולא התפלל עליו לא קיים כראוי את המצווה (שולחן ערוך, יורה דעה שלה:ד).

3. מהר"ל, "נתיב גמילות חסדים" פרק ד – המאמץ ללכת לבקר את החולה הוא כשלעצמו צורה מסוימת של תפילה למען בריאותו, ומחזק את התפילות.

ר"ל כאשר מבקר את החולה מבקש עליו רחמים, כי כך ענין הביקוש עצמו שהוא בקשת החיות. אבל בקשת רחמים בביתו בלא ביקור אינו כ"כ, כיון שלא בא ע"י מעשה של ביקור חולים אינו דומה אל זה כמו שהולך אל ביתו לבקרו, ודבר זה בקשה גמורה עליו.

התפילה על החולה דומה להצלת אדם שחיי נטונים בסכנה.

4. מהר"ל, "נתיב גמילות חסדים" פרק ד – הימנעות מפניה לרחמי ה' דומה להימנעות מהצלת אדם הנתון בסכנת חיים.

וביאור זה: כי מאחר שהשי"ת הוא בעל רחמים, ומדתו לרחם, ולפיכך מי שאינו מבקש רחמים אין מבקש להצילו, ודומה כמו מי שאינו מציל אחר כאשר הוא בסכנה.

כאשר מבקשים רחמים בנוכחותו של החולה, אפשר להתפלל בכל לשון (מאחר שהשכינה שרויה למראשותיו של חולה). אך, שלא בנוכחותו עדיף להתפלל בעברית (יורה דעה שלה:ה, ט"ז ד). יש לומר לחולה "המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל" (יורה דעה שלה:ה) על מנת שהזכות המשותפת תסייע בקבלת התפילות.

פרק ד. לקחת אחד משישים מחוליו

1. תלמוד בבלי, נדרים לט; ר"ן, שם – ביקור אצל החולה מסיר אחד משישים מחוליו (אם המבקר נולד באותו מזל כמו החולה).

אמר רבי אחא בר חננא כל המבקר את החולה נוטל אחד משישים בצערו. אמר ליה אביי לרבא, א"כ ליעלון שיתין ולוקמוה? (אם כך, יבואו שישים אנשים וירפאוהו) אמר ליה, כעישוריתא דבי רבי (כלומר: כל מבקר מרפא אחד משישים ממה שנשאר מהחולי), ובבן גילו. ר"ן: ובבן גילו - שנוטל המבקר במזלו של חולה.

2. מהר"ל, חידושי אגדות, שם, ד"ה נוטל אחד – המבקרים מסייעים לחולה לחוש כי הוא שייך ומחובר לציבור ולעולם, ותחושה זו מקלה על הסבל.

החולי הוא נבדל מן כלל הבריות כאשר הוא חולה, כי כלל הנבראים הם כאשר הם ראויים להיות, אבל החולי אשר יצא מבריאות הוא נבדל מן הכלל. ובזה שמבקרים החולה והם מתחברים ומצטרפים אליו הנבראים, ובזה נוטל את חליו ממנו אחד מן, ולפיכך דוקא כאשר הוא בן גילו כי יש לו חיבור עמו ...

3. בן יהוידע, נדרים לט., ד"ה ובני אדם – מאחר שכולנו קשורים זה לזה, מוסרת המחלה מן החולה.

וטעמו של דבר זה מכח האחדות שיש לישראל לכך יהיה מן הביקור תועלת זו.

4. שם, ד"ה נוטל אחד – חלק מן הסבל מועבר למבקר וכך יש הקלה לחולה.

אך הכוונה מחמת שהוא בן גילו, מגיע צערו לנפשו אחד מששים מצערו של חולה, ואז ע"י צער זה המגיע לנפש המבקר יסלקו מן החולה א' מששים מן החולי שבו ... כי הצער שיגיע לאחרים יש בו כח יותר להגן ולכפר.

נקודות לסיכום החלק השלישי:

- העיקרון המנחה של פרטי ביקור חולים הוא לדאוג לצרכיו של החולה באופן שיסייע להחלמתו.
- ברמה המעשית, יש להתאמץ לטפל בכל הפרטים: מזון, תחבורה, טיפול רפואי, עריכת קניות, כביסה וכו'. העיקרון המנחה בביקור חולים הוא, "מה הייתי רוצה שיעשו עבורי אילו הייתי חולה?" עיקרון זה נכון באופן כללי ביחס לקיום מצוות "ואהבת לרעך כמוך".
- ברמה הרגשית, נוכחותו של המבקר מראה לחולה כי בריאותו חשובה לזולת, כי חבריו נושאים בעול צערו, וכי הוא אינו מנותק מן הכלל. המדע מאשר את מה שידעה התורה תמיד – קיים קשר חזק בין מיטביות נפשית למיטביות פיזית, ולכן מתאימה האמרה התלמודית: "טוב המלבין שיניים לחבירו [כלומר, מחייך אליו] יותר ממשקהו חלב" (כתובות קיא:).
- ברמה הרוחנית, מתרחבת המצווה לתפילה לה' למען החלמתו של חברו.

חלק רביעי: עניינים שיש עליהם את הדעת

פרק א. הביקור מיועד לרווחתו של החולה

1. תלמוד בבלי, נדרים מא. – אל תגרום לחולה להתבייש בגלל מצבו הבריאותי.

אין לבקר את החולה במחלת מעיים... בגלל הבושה.

אין מבקרין לא חולי מעיים... משום כיסופא

2. שולחן ערוך, יורה דעה שלה:ח – על מנת לקיים את המצווה ויחד עם זאת למנוע מן החולה בושה, לפעמים יש לעמוד במסדרון מחוץ לחדרו של החולה.

אין מבקרין לא לחולי מעים, ולא לחולי העין, ולא לחולי הראש. וכן כל חולי דתקיף ליה עלמא וקשה ליה דיבורא אין מבקרין אותו בפניו, אלא נכנסין בבית החיצון, ושואלין ודורשין בו אם צריכין לכבד ולרביץ לפניו, וכיוצא בו, ושומעין צערו, ומבקשים עליו רחמים.

העיקרון הוא כי יש לבקר רק אם הביקור מביא לרווחת החולה (Journey to Virtue, הרב אברהם אהרמן, נז:ד). לכן, אין לבקר חולה מעיים או חולה במצבים אחרים שעלול להתבייש. אפילו כך, יש לקיים את מצוות ביקור חולים ככל האפשר, ואם אין אפשרות לשבת ליד החולה, כגון כאשר הוא מאושפז במחלקת טיפול נמרץ, יש לפעול לפי ההנחיות לעיל (מקור 2).

כאשר נמצא אדם בבידוד בגלל מחלה מדבקת יש להתעניין במצבו אצל משפחתו וידידיו הקרובים (The Code of Jewish Conduct, הרב יצחק סילבר, עמ' 258).

פרק ב. השעה ביום שבה יש לבקר

חכמים (גדרים מ.) לימדו אותנו כי אין לבקר בתחילת היום (כאשר המחלה בדרך כלל מורגשת פחות ולכן לא יתעורר המבקר להתפלל בכוונה גדולה), ולא בסוף היום (משום שלעתים קרובות, בשעה זו מתגברת המחלה והמבקר עלול להתייאש מהחלמתו של החולה ולא להתפלל כראוי). הרמב"ם מביא סיבה נוספת:

1. רמב"ם, הלכות אבל יד:ה – אין לבקר באופן שיפריע למהלך הטיפול בחולה.

ואין מבקרין לא בשלוש שעות ראשונות ביום, ולא בשלוש אחרונות, מפני שהן מתעסקין בצורכי החולה.

הרמב"ם (שם) כותב כי הסיבה שאין לבקר את החולה בתחילת היום היא שבבוקר מטפלים בחולה (כפי שנעשה בבתי חולים מודרניים, שבהם הרופאים עוזרים בבוקר ובמפקחים על הטיפול בחולה).

אך, אם אין המבקר יכול להגיע בשעות אחרות, עדיף לבקר בשעות אלו מאשר לא לבקר כלל ("אהבת חסד" ג:).

אידיאלית, יש לתכנן את הביקורים על פי סדר יומו של החולה ו/או שעות הביקור בבית החולים. יש בתי חולים המאפשרים ביקור אחד מחוץ לשעות אם החולה אומר כי הוא זקוק למבקר. אם בית החולים אינו מקפיד על אכיפת שעות הביקור, מותר לבקר מחוץ לשעות אלו (מפיו של הרב יצחק ברקוביץ).

כמובן, אם אין ברירה, ניתן לקיים מצווה זו על ידי שליחת מסר או במכתב, או אפילו בשיחת טלפון (מפיו של הרב יצחק ברקוביץ, מבוסס על שולחן ערוך, יורה דעה שלה:ח, אהבת חסד ג:ג; אגרות משה, יורה דעה רכג).

הסיפור הבא מדגים את החשיבות של ביקור בעת המתאימה.

אחד מרבניה החשובים של ירושלים נפל למשכב והיה מרותק למיטתו במשך חודשים רבים. לא הייתה לו אפשרות ללכת לבית הכנסת או לשהות בציבור. לאחר זמן מה, החל המקובל הספרדי הגדול, חכם מוצפי (1900-1974), לבקר בקביעות בכל ליל שבת בדרכו הביתה מבית הכנסת. הוא היה יושב במשך זמן קצר אצל הרב, דן עמו בענייני השעה הדחופים, ושומע את עצותיו לגבי שאלות שעלו במהלך השבוע.

לאחר מספר שבועות של ביקורים כאלה בלילות שבת, שאלו בני משפחה את החכם מוצפי, "מדוע אתה מבקר את הרב דווקא בלילות שבת? בני משפחתך נאלצים להמתין לך עד שאתה מגיע הביתה. הרב שוכב בביתו בכל יום וכל ערב במשך השבוע. מדוע לא תבקר בימות החול?"

השיב החכם מוצפי, "אני בטוח שבליילות שבת נזכר הרב בערגה בצעירותו. בשנים עברו, היה הרב חוזר מבית הכנסת בליל שבת בליווי רבים מבני קהילתו. הוא היה מדבר עמם בדברי תורה, ודן בשאלות ההלכתיות שהפנו אליו.

"כעת, כשהוא חולה, המשיך החכם מוצפי, "כבר אינו זוכה לכבוד הזה. סביר להניח שעבורו, ליל שבת הוא המועד העצוב ביותר במהלך השבוע. כי מה שהיה לו, איננו עוד. לכן אני הולך לשמח אותו ומבלה עמו מספר דקות דווקא בשעה זו." (הרב פסח קראהן, Around the Maggid's Table, עמ' 74)

אחד מן הדברים הקשים ביותר בתקופת מחלה הוא חוסר האפשרות להשתתף בפעילות החיים הרגילה. איך מרגיש מנכ"ל כאשר אינו מסוגל להשתתף בשיבות הנהלה בגלל מחלתו? או, כיצד חש הספורטאי הפצוע כאשר הוא יודע כי קבוצתו משחקת בלעדיו?

איך מרגיש הסטודנט החולה במעונות, החש בדידות בידועו כי כל חבריו מבליים יחדיו – בלעדיו? ביקור בעתים אלו מוערך במיוחד ומשקף אמפתיה אמיתית כלפי החולה.

פרק ג. מותר לבקר פעמים רבות ביום

1. **תלמוד בבלי, נדרים לט: – מותר לבקר את החולה פעמים רבות ביום. יש לבקר גם חולה שהוא במעמד נמוך משלך.**

ביקור חולים אין לה שיעור. מאי אין לה שיעור... אמר אביי אפילו גדול אצל קטן. רבא אמר אפילו מאה פעמים ביום.

מותר לבקר את החולה פעמים רבות ביום. ראוי לעשות כך, כל עוד אין הביקורים מהווים מטריד עבור החולה והם לתועלתו (רמב"ם, הלכות אבל יד:).

פרק ד. יש לשבת בגובה החולה או נמוך ממנו

1. **תלמוד בבלי, נדרים מ. – השכינה שרויה למראשותיו של חולה.**

אמר רבין אמר רב, מניין שהשכינה שרויה למעל מראשותיו של חולה, שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי.

תניא נמי הכי: הנכנס לבקר את החולה לא יֵשֵׁב לא על גבי מטה ולא על ע"ג ספסל ולא על ע"ג כסא אלא מתעטף ויושב על ע"ג קרקע מפני שהשכינה שרויה למעלה ממטתו של חולה שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי.

2. **ר"ן, שם – מתוך כבוד כלפי השכינה, אין לשבת גבוה יותר מן החולה.**

ר"ן: איכא מ"ד דהיינו דוקא כשהחולה שוכב על ע"ג קרקע דא"כ נמצא יושב גבוה מן החולה.

מצווה לשבת עם הפצינט ולארח לו לחברה. אם החולה שוכב על הרצפה, אין לשבת על כיסא שהוא גבוה יותר מראשו. אך אם החולה שוכב על מיטה, מותר לשבת על כיסא או על ספסל (שולחן ערוך, יורה דעה שלה:ה).

פרק ה. הדרכת החולה לצמיחה רוחנית

1. **שולחן ערוך, יורה דעה שלה:ז**

אומרים לו שיתן דעתו על ענייניו, אם הלוח או הפקיד אצל אחרים, או אחרים הלוח או הפקידו אצלו, ואל יפחד מפני זה מהקנות.

אדם החולה במחלה קשה צריך לתת את לבו לא להסתלק מן העולם ולהשאיר אחריו "עניינים בלתי גמורים". יש לעודדו, שלא יחשוש שעל ידי השבת חובותיו או סידור עניינים דומים הוא יזרז את מותו חלילה: הטיפול בנושאים כאלה הוא מצווה, והוספת מצוות מעניקה חיים (Journey to Virtue, 57:29; שבת לב.).

2. **חפץ חיים, "אהבת חסד" ג:ג – יש לעורר את החולה לפשפש במעשיו ולהשתפר.**

המבקר את החולה ראוי לו שיפקח בצרכי החולה בגוף ונפש... בנפש – לעורר אותו לתשובה שיפשפש במעשיו...

נקודות לסיכום החלק הרביעי:

- כל מצווה בתורה מיועדת לחנך אותנו לרמות גבוהות יותר של מודעות ורגישות. ביקור חולים אינו שונה מזה.
- הנחיותיה של התורה מסייעות לנו להביא בחשבון את מצבו הרגשי של החולה, מאחר שהוא עלול להתבייש במצבו וייתכן כי אינו מעוניין באורחים. ההנחיות אף קובעות באילו שעות ביום יש לבקר ועל אילו נושאים יש לשוחח עם החולה.
- התורה דורשת מאתנו להעריך בתשומת לב את מצבו הפיזי, הרגשי והרוחני של החולה בטרם נפעל – לצאת מן התפיסה הסובייקטיבית שלנו ובאמת לחשוב על הזולת.
- אחד מן הדברים הקשים ביותר בתקופת מחלה הוא חוסר האפשרות להשתתף בחיים הרגילים. אדם חולה נתון בצער גדול בזמנים של פעילות חשובה שבזמן בריאותו היה משתתף בה. ביקור בָּעֵתִים אלו מוערך במיוחד ומשקף אמפתיה אמיתית כלפי החולה.

חלק חמישי: השכר על ביקור חולים

התלמוד מלמד אותנו כי ביקור חולים הוא אחד מן המצוות הנדירות שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא (שבת קכז). מהו השכר בעולם הזה?

1. תלמוד בבלי, נדרים מ. – ארבעה גמולים לביקור חולים: שמירה מפני יצר הרע ומפני הייסורים, כבוד, וידידי אמת.

ואם ביקר מה שכרו...

ה' ישמרהו מיצה"ר

ויחייהו מן היסורים...

שיהו הכל מתכבדין בו...

שיזדמנו לו ריעים...

במקורות הבאים מסבירים החפץ חיים והמהר"ל את הסיבות לצורות גמול מיוחדות אלו.

2. חפץ חיים, אהבת חסד, ג:ג (הערה) – המבקר מקבל שכר "מידה כנגד מידה".

אלו הג' דברים המה מדה כנגד מדה, דהנה המבקר את החולה ראוי לו שיפקח בצרכי החולה בגוף ונפש. בגוף – בצרכי רפואתו. בנפש – לעורר אותו לתשובה שיפשפש במעשיו...

בעבור שהביא את החולה שישוב בתשובה ישמרהו ה' מיצה"ר.

ובעבור שהביאו לבריאות הגוף יחייהו מן היסורים.

ובעבור שהקל בכבודו ואף שהיה גדול הלך אל החולה הקטן ממנו... יהיה מאושר בארץ שהכל מתכבדים בו.

3. מהר"ל, נתיב גמילות חסדים, פרק ד – המבקר מקבל רווחים דומים לאלו שנתן הוא עצמו לחולה.

מפני שנהג בו מנהג הריעים וחברים שהולכים לבקר זה את זה ... ולכך יזדמנו לו ריעים טובים...

נקודות לסיכום החלק החמישי:

- ✎ יחסו של ה' כלפי האדם משקף את מעשיו של האדם. בדרך זו, מוביל האדם את הקשר שלו עם ה'. כפי שמסביר הרב חיים מוולוז'ין, הפסוק "ה' צִלָּךְ" (תהלים קכא:ה) פירושו: 'ה' הוא הצל שלך'. כפי שהצל מחקה את האדם, כך יחסו של ה' כלפי הזולת משתנה לפי האדם עצמו (נפש החיים א:ז).
- ✎ עיקרון שיקוף ההשגחה האלוקית ידוע כ"מידה כנגד מידה". האדם שהוא טוב לב וסלחן כלפי הזולת, הקב"ה יהיה טוב וסלחן כלפיו.
- ✎ עיקרון זה בא לידי ביטוי במצוות ביקור חולים. דומה כאילו ה' מעודד אותנו ללכת בדרכיו, וכך נותן ה' למבקר את הרווחים שהעניק המבקר לידידו החולה – התחדשות רוחנית, בריאות פיזית, כבוד וידידות אמת.

מקורות מומלצים לעיון נוסף

מצוות נוספות הקשורות לעניין:

רבי ישראל סלנטר, "אור ישראל" פרק לא, ד"ה והנה המשפט

החשיבות שבביקור חולים:

רבנו יונה על פרקי אבות ג:ז

הרב שלמה וולבה, "עלי שור" כרך א', עמ' 252-254